

Науково-дослідний центр “Часи козацькі”
Українське товариство охорони пам’яток історії та культури
Центр пам’яткознавства НАН України і УТОПІК
Історико-культурна асоціація “Україна–Туреччина”
Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України
Інститут археології НАН України

**НОВІ
ДОСЛІДЖЕННЯ
ПАМ’ЯТОК
КОЗАЦЬКОЇ ДОБИ
В УКРАЇНІ**

**Збірник
наукових статей**

**Присвячується 100-річчю від дня народження
Д. Я. Телегіна**

Випуск 28

Київ – 2019

Рекомендовано до друку
Вченою радою Центру пам'яткознавства
НАН України і УТОПК
(протокол № 5 від 4 червня 2019 р.)

Редакційна колегія:
Титова О.М. (відповідальний редактор)
Біляєва С.О., Виногородська Л.І., Гоменюк В.М.,
Константинов В.О., Моця О.П., Сенченко Н.М.,
Супруненко О.Б., Терпиловський Р.В., Франчук В.Ю.

Адреса редакції:
01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корп. 19,
тел./ф.: (044)280-78-79; e-mail: ukrtopik@gmail.com

Видання зареєстровано
Міністерством юстиції України
(Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації –
серія КВ № 16328-4800Р від 02.02.2010 р.)

З М І С Т

ДО 100-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ Д.Я. ТЕЛЕГІНА

Титова Олена (Київ) Вивчення нерухомої культурної спадщини доби козацтва Дмитром Телегіним	9
---	---

ДОСЛІДЖЕННЯ ПАМ'ЯТОК АРХЕОЛОГІЇ КОЗАЦЬКОЇ ДОБИ

Моця Олександр (Київ) Проблеми створення загальнодержавної бази даних археологічних пам'яток в Україні	13
Білясва Світлана, Фіалко Олена (Київ) Південний рубіж Великого князівства Литовського і Руського (археологічні відкриття та сучасне бачення)	17
Брель Ольга, Діденко Яніна (Чигирин) З історії фортифікації Середнього Подніпров'я: замки Чигиринщини	23
Волков Анатолій (Запоріжжя) Археологічні дослідження пам'яток козацької доби на Кам'янській Січі у 2018 р. . .	34
Осадчий Євген, Корота Олексій (Суми) Про функціональне призначення Новоселицького скарбу 1892 р.	40
Томашевський Андрій, Павленко Сергій (Київ) Середньовічні укріплення в смт Народичі на Житомирщині	41
Харлан Олександр (Дніпро) Козацьке поселення Таромське: у світлі новітніх досліджень	52
Юрченко Олександр (Переяслав-Хмельницький) Пам'ятки другої половини XIII–XVI ст. долини р. Броварка на Переяславщині ...	59
Пробийголова Олексій (Київ), Каштан Дмитро (Черкаси–Київ) Нові матеріали козацької доби з села Бучак на Канівщині	67
Тетеря Дмитро, Прядко Олександр, Павлик Олександр (Переяслав-Хмельницький) Нові матеріали козацької доби з території південно-західної Переяславщини (за археологічними пошуками 2017–2018 років)	71
Шерстюк В'ячеслав, Менчинська Тетяна (Полтава) Реконструкція селітроварного процесу на прикладі опису заводу в містечку Говтва (зі «Щоденника» Й.А. Гільденштедта 1773–1774 рр.)	77
Баюк Віктор (Луцьк) Фрески кляштору отців-домініканців у Луцьку	80
Старенький Ігор, Болтанок Петро, Левінзон Євгеній (Кам'янець-Подільський) Об'єкт № 1 з археологічних досліджень на вулиці Татарській, 17/1 у Кам'янці-Подільському	84
Перепелиця Алла (Чигирин) Коллекція предметів палеонтології, геології, археології та побуту священика Олексія Єрмивича (початку XX ст.)	97
Мазурик Юрій (Луцьк) Три казани першої половини ХУІІІ століття з dna річки Старий Дніпро біля острова Хортиця	103

Толкачов Юрій, Чекановський Андрій (Київ) Глиняні люльки для куріння тютюну з розкопок на території Меджибізької фортеці у 2015 р.	108
Попельницька Олена (Київ) Керамічні вироби XVII–XVIII ст. у зібранні Національного музею історії України – археологічні знахідки 1930-х рр.	114
Кухарська Олена, Михайлова Анастасія (Київ) Атрибуція знахідки із колекції Київського Палацу дітей та юнацтва	119
Пискун Ольга (Чигирин) Крем'яни XVII–XX століть із фондів НКЗ «Чигирин»	122
Прядко Олександр (Переяслав-Хмельницький) Знахідка монети Володимира Ольгердовича XIV ст. з м. Переяслав	125
Нечитайло Валерій (Київ) Нові знахідки севських чехів 1686 року на території України	127
Толкачов Юрій, Купрій Сергій (Київ) Знахідки шпор з території Меджибізької фортеці у 2015 р.	129
Павлик Олександр (Переяслав-Хмельницький) Ставрографічні матеріали з с. Велика Каратুলь на Київщині	132
Векленко Віктор (Дніпро) Волинські хрести козацької і посткозацької доби	135
Векленко Віктор, Виборний Володимир (Дніпро) Хрести і мощовики Поділля XVIII–XIX ст.	144
Векленко Віктор, Марина Зоя (Дніпро) Нарис української ставрографії Харківщини XVII–XIX ст.	148
Векленко Віктор, Олександра Ромашко (Дніпро) До питання визначення різновиду слобожанських хрестів із закругленими закінченнями	158
Мазурик Юрій (Луцьк) Випадкова (втрачена) знахідка монооксида на річці Стир біля села Семки (Волинське Полісся, 2016 рік)	162
Харченко Людмила (Чигирин) З історії будівництва та експлуатації дерев'яного мосту через р. Тясмин у м. Чигирині	165
Бреяк Олена (Київ) Втрачені храми Київщини	171

ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПАМ'ЯТОК ПІЗЬНОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Луняк Євген (Ніжин) Французький мандрівник Шарль де Лагард де Шамбона і його думки про козацьке минуле України (1811)	182
Ярмошик Іван (Житомир) Польські автори XVII ст. про участь українських козаків у Хотинській війні	185
Задунайський Вадим (Львів) Козацькі військові хитрощі у битвах під Хотиним та Берестечком	189

Ластовський Валерій (Київ) Історичні міфи навколо Зарубського і Трахтемирівського монастирів.....	196
Панченко Володимир (Київ) Герб Барішівки XVII–XVIII ст.: загадки й припущення	198
Ковалець Тарас (Чернівці) Невідомий лист Самуеля Зборовського та реєстри плат запорожцям початку 80-х рр. XVI ст.	201
Ляковська Анастасія (Київ) Використання повстанським козацьким військом інформаційно-психологічного впливу під час Національно-визвольної війни (1648–1657 рр.)	208
Мірущенко Олександр (Запоріжжя) Різні вектори зовнішньої політики запорозької старшини у часи Нової Січі ...	213
Абрамова Ірина (Київ) Митрополит Рафаїл Заборовський і архітектор Йоганн-Готфрід Шедель	219
Куштан Дмитро (Черкаси–Київ) Полковники Черкаського полку Війська Запорозького (від заснування до 1652 року).....	226
Нукало Надія (Київ) Визначні фундації І. Мазепи на теренах Чернігівщини	233
Губочкін Микола (Переяслав-Хмельницький) Описи в історичних джерелах городища козацької доби з с. Кропивна на Черкащині	237
Хоменко Павло (Київ) Населені пункти на території сучасного Бородянського району, що згадуються в документах з XV століття.....	242
Доценко Алла (Чернігів) Чернігівська полкова канцелярія. XVII–XVIII ст.....	246
Бушак Станіслав (Київ) Реальні козаки з прізвисьм «Мамай», предтечі легендарного героя українського народу, – у вирі визвольних змагань Козацької доби XVII–XVIII ст.	255
Гоменюк Валентина (Київ) Художні твори із зображенням Козака Мамаю у фондах Національного музею українського народного декоративного мистецтва	265
Варивода Аліна (Київ) Покрови престолу і жертвенника в українських православних храмах XVII–XVIII ст.: розвиток назв і форм.....	270
Філіпова Ганна (Київ) Члени родини Андрія Юхимовича Лизогуба – благодійники Києво-Печерського монастиря	275
Бартош Алла (Київ) Справа щодо пожертв, зроблених до Києво-Печерської лаври київським полковником Костянтином Мокієвським (за документами ЦДІАК України, ф. 128, оп. 1 заг.).....	279
Походяща Олена (Київ) До наукової атрибуції картини «Сандомирський рокош» з колекції Національного музею історії України	283

Мокляк Володимир (Полтава) Козацька старшинська родина Козельських та заснування містечка Козельщина на території Кобеляцької сотні Полтавського полку.....	288
Миколайко Тетяна (Чернігів) Відкриття та господарська діяльність чернігівського Троїцького жіночого монастиря у повосенні часи.....	290
Михесенко Наталія (Чернігів) Моніторинг температурно-вологісного режиму келій Єлецького монастиря у Чернігові	295
Погоржельська Ірина (Київ) Колегіата в Олиці: питання попереднього аналізу, реставрації та реконструкції давнього текстилю	299
Тимошенко Наталія (Київ) Іконопис козацької доби	304
Тимошенко Валентина (Київ) Дослідження військової історії України у діяльності Київського історичного товариства Нестора-літописця	308
Жуковський Мирослав (Нікополь) Пам'ятки козацької доби в Нікопольському краєзнавчому музеї.....	312
Науменко Володимир (Київ) Фортифікаційні споруди XVIII – поч. XX ст. у сучасному міському ландшафті Кисва	317
Петровський Анатолій (Южноукраїнськ) Історія Бузького козачого війська.....	322
Ковальський Юрій, Мних Віктор (Миколаїв) До питання постійних міграційних шляхів у Північному Причорномор'ї....	333
Сенченко Наталія (Київ) Церковні пам'ятки Вінниці (XVII–XVIII ст.).....	338
Плешакова Лілія (Київ) Проблеми використання досліджень пам'яток козацької доби в межах розвитку історичної науки України	343
Шпаковський Сергій, Майнгардт-Гоголь Наталія (Хмельницький) До питання формування Реєстру пам'яток козацької доби на території Хмельницької області у другій половині XX – на початку XXI століть	346
Толкачов Юрій, Пономаренко Віталій (Київ) Проблеми та першочергові завдання у сфері охорони пам'яток археології Київської області.....	353
Зборовський Анатолій (Ірпінь) Інтерпретація козацтва в ляльках заслуженого майстра народної творчості України Тетяни Федорової	359
ПИСЕМНІ ДЖЕРЕЛА ТА ІСТОРІОГРАФІЯ ВИВЧЕННЯ ПАМ'ЯТОК УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА	
Гончаренко Аліна (Київ) Назви українського вбрання доби козащини у тексті «Енеїди» І.П. Котляревського	362

Єфименко Ірина (Київ)	
Назви козацьких поселень Миколаївщини (на матеріалі ойконімів Миколаївської області)	370
Корнієнко Лариса (Київ)	
Категорія звертання у староукраїнській мові XVI століття (на матеріалі Галицько-Волинського літопису)	375
Лазаренко Олеся (Франкфурт-на-Одері)	
Українські і слов'янські граматики козацької доби у дослідженнях Олекси Горбача	379
Москаленко Лілія (Київ)	
Графіка «Актив Полтавського полкового суду» як відзеркалення особливостей живої української мови	383
Ніка Оксана (Київ)	
Проблеми періодизації історії української літературної мови	389
Осінчук Юрій (Львів)	
Дієслово давньоукраїнського періоду (на матеріалі Добрилового Євангелія 1164 року).....	394
Радкевич Галина (Київ)	
Етнолінгвістична інформація в українських народних думках	401
Рева Лариса (Київ)	
М. Драгоманов, І. Франко, С. Єфремов та М. Грушевський про слов'янську писемність та усну народну творчість	406
Штанденко Уляна (Київ)	
Засоби поповнення лексичного складу мови в староукраїнський період XIV – XVIII ст.	415
Якубова Тетяна (Київ)	
Історія українського козацтва в польських виданнях фонду відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ: матеріали, щодо атрибуції книжкових знаків	419
Ярошевич Ірина (Київ)	
«ГраMATика» М. Смотрицького – визначна пам'ятка давнього українського мовознавства	423
Яцій Василь (Київ)	
До походження українських антропонімів (на матеріалі «Реєстру Війська Запорозького 1649 року»). XIII	428

ТЮРКОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Ибрагімова Аліє (Київ)	
Уничтожение Бахчисарайского Ханского дворца в 2014–2019 гг.	433
Мачай Олена (Київ)	
Генуезький фактор у становленні Кримського ханства	436
Бабенко Роман (Київ)	
Досвід взаємовідносин кочового та осілого населення на території України в золотоординський період (13 ст.).....	441
Шлапак Мар'яна (Кишинев, Республіка Молдова)	
Обитель дервишей из Старого Орхя	447

Пашаева Валида (Эрзурум, Турция)	
Культ дерева в тюркской культуре и его следы в ковровом искусстве Азербайджана	454
Станкєвич Ирина (Карашевич) (Київ)	
Турецька фортеця Татарбунар. Деякі матеріали історичної топографії.....	463
Алядінова Діляра, Тєслєнко Ирина (Київ)	
Турецький та італійський керамічний імпорт з османського Партеніту.....	472
Ибрагимова Алие (Київ)	
Бахчисарайский Ханский дворец в письменной традиции Крымского ханства.....	480
Монсєєв Дмитрий (Киев)	
Граффити «Корабль» из Ханского дворца в г. Бахчисарай	482
Яшний Денис (Київ)	
Дефекти об'єктиву: киримли у тиражованих світлинах фотомайстрів Російської імперії другої половини ХІХ – початку ХХ ст.	494
ГІПОТЕЗИ ТА ПОВІДОМЛЕННЯ	
Матвійшин Ярослав (Київ)	
Математичні знання за археологічними артефактами з України	499
ФРАНЧУК ВІРА ЮРІЇВНА	511